

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 41., BR. 2., 33.–64., ZAGREB, PROSINAC 1993.

O JEZIKU MIROSLAVA KRLEŽE*

Stjepan Babić

Krleža je ne samo jedan od najvećih hrvatskih književnika, nego i jedan od najvećih hrvatskih intelektualaca, nije pretjerano reći, svih vremena, i ne samo u hrvatskim razmjerima. Erudit, enciklopedist, polihistor da teško može biti veći, jer, kako reče Lázsló Hadrovicz, čudo kako je jedan čovjek uopće mogao steći toliko znanja, kad je to sve uopće stigao pročitati.¹ Čudenje postaje još veće kad se pribroji što je sve napisao, oko tisuću naslova, od toga oko četrdeset i pet knjiga. Kako je pisao veoma temperamentno i značajno u društvenom i umjetničkome pogledu, nije čudo što se i o Krleži mnogo pisalo, oko 12 000 bibliografskih jedinica, među njima 30 knjiga,² ali se o njegovu jeziku pisalo malo, i od toga nešto temeljitije samo o njegovu kajkavskome jeziku, a o hrvatskome književnome jeziku više usput nego na temelju sustavnoga i studioznoga proučavanja. Radova o Krležinu jeziku i stilu nakon sustavnijih ispitivanja ima nešto malo u Krležinu zborniku,³ ali svi oni znače tek načinjanje problema, a nipošto radove koji bi dali podlogu za cjelovitu ocjenu. Može se s pravom reći da je njegov hrvatski književni jezik ostao neproučen. Unatoč tomu o njegovu se jeziku donose veoma oštri sudovi, često veoma praturječni, od potpunoga negiranja svake vrijednosti

* Referat održan 19. X. 1993. u Budimpešti na znanstvenom skupu o Miroslavu Krleži.

¹ Na znanstvenom skupu u Budimpešti.

² Prema podacima koje priprema Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" za 2. knjigu *Krležijane*. Za jezična proučavanja kao osnova može poslužiti bibliografija od 425 jedinica koje navodi J. Vončina u knjizi *Korijeni Krležina Kerempuha*, Zagreb, 1991.

³ Zagreb, 1964.

njegovu jeziku do punoga priznanja. Tako je bilo od samoga početka Krležina djelovanja pa sve do naših dana, kao što lijepo pokazuje Stanko Lasić u djelu *Kritička literatura o Miroslavu Krleži od 1914. do 1941.*,⁴ sve do pisanja u ovogodišnjemu *Maruliću*. Od pohvale Julija Benešića koji je za *Podnevnu simfoniju* 1917. godine napisao “ona nije oponašanje glazbe, nego je u njoj muzikalnost našega jezika iznesena u tolikoj mjeri te se čitatelju čini da ona sama sobom pjeva”,⁵ preko Krune Krstića koji 1935. godine u djelu *Kako piše g. Krleža*⁶ nije če svaku vrijednost Krležinu jeziku. Prigovori su jednim dijelom opravdani, ali drugim dijelom nisu jer Krstić pjesnički tekst ili pjesničke zaletе u publicističkim tekstovima ocjenjuje s čisto logičke strane. Slične ocjene možemo čuti i čitati i danas, čak u istom broju jednoga časopisa, čak i na susjednim stranicama. Tako u 3. broju ovogodišnjega *Marulića* na str. 448. čitamo:

“Krleža nije potpuno vladao hrvatskim književnim jezikom. U njega su rijetki aoristi i imperfekt. Ne poznavajući hrvatski rječnik, nadoknađuje ga civilizacijskim riječima. Tumačilo se to njegovim intelektualizmom. Intelektualizam beziznimno uvijek ide na štetu umjetničkoga izražavanja. Niti jedan se mladi hrvatski pisac nije okoristio Krležinim jezikom. Ovaj podatak sam za sebe kazuje dosta.”⁷

A na idućoj, 449. strani:

“Mene u Vašim djelima u prvom redu privlači tematika i Vaša tako majstorski i sugestivno izražena misao.”⁸

Jasno je da ne može biti oboje istina, teško da može biti istina u zlatnoj sredini, ali ćemo je lakše naći ako utvrdimo polazište.

Da bismo mogli dobro ocijeniti Krležin jezik, trebali bismo razlikovati njegov jezik u esejima i književnim djelima, u poeziji, drami i prozi, zatim autorov jezik od jezika njegovih likova. Kad su eseji u pitanju, a možda i šire, trebalo bi razlikovati jezik mladoga i jezik zreloga Krleže. Jasno je da se to ne može učiniti u jednom ovako ograničenom referatu. I ovo će biti jedan opći osvrt na Krležin jezik koji se temelji samo na prigodnome promatranju Krležina jezika, ali ipak na takvome da sud o vrijednosti Krležina jezika može biti uvjerljiviji.

Krleža sigurno pripada jednoj intelektualističkoj, internacionalističkoj struji u hrvatskome jeziku, kako sam naveo u članku u *Hrvatskoj reviji*.⁹ Tamo sam spomenuo četiri smjera kojemu sam drugomu na čelo stavio Miroslava Krležu. Dakako da ni ta četiri smjera nisu dovoljna jer kao što se ni hrvatski književni jezik ne može promatrati jednopravčano, jednostrujno, jednoslojno, tako se ni jedan od navedenih smjerova ne može promatrati sveobuhvatno, tako da bi u sebi obuhvaćao velik broj pisaca, pogotovu kad je Krleža u pitanju.

Njegov stil jest pun tudica, ali one nisu izraz pukoga frazerstva, pomodne nadriučенosti kojom autor želi pokazati svoju učenost, svoju znanstvenost, nego su izraz

⁴ Zagreb, 1989.

⁵ N. dj., str. 38.

⁶ MOSK -Moderna socijalna kronika, god. II, ožujak 1935., sv. 15. (3.).

⁷ Mate Šimundić, Srećko Srećković hrvatske književnosti.

⁸ Benedikta Zelić-Bučan, Jedno pismo Miroslava Krleže.

⁹ Nekoliko napomena o jeziku Franje Tuđmana, HR, god. XLII, sv. 2., Zagreb, 1992., str. 313.-316.

njegove velike erudicije, enciklopedističkoga znanja, čovjeka koji je bio usmjeren da ide jednim od mogućih putova hrvatskoga književnoga jezika. Krležin je jezik često razgovorni jezik hrvatskog intelektualca sjeverne Hrvatske, ali i izraz Krležina eruptivnoga bića, izraz koji se čvrsto srastao s njegovom mišlju, tako da je njegov jezik samo njegov, neponovljiv pod drugim perom.

I zaista, Krleža nema pravih jezičnih sljedbenika jer ih ne može ni imati. Odnosno ima ih, ali su oni prije epigoni nego njegovi punovrijedni sljedbenici. Mnogi su ga u jeziku pokušali imitirati misleći da će Krležinu veličinu doseći upotrebom tuđica i svi su se u tome nasukali jer iza njihovih tuđica nije stajala ona eruptivna iskonska stvaralačka snaga i ono jedinstvo izraza i sadržaja. Moglo bi se tomu navesti više lijepih primjera, ali to valja ostaviti za drugu priliku.

Krleža zaista ne može imati sljedbenika u svome jeziku, ali to nipošto ne znači da se njegovim jezikom nitko nije okoristio, nego da je njegov jezik kao umjetnički izraz neponovljiv. Zbog toga ne može vrijediti tvrdnja da je njegov jezik loš, a još manje može vrijediti tvrdnja da Krleža nije potpuno vladao hrvatskim književnim jezikom.

Naime, Krleža je bez sumnje jedan od najvećih hrvatskih književnih stvaralaca. Njegove Zastave smatram najboljim proznim djelom hrvatske književnosti uopće. A apsurd bi bio da može postojati velik književnik s lošim jezikom. Razumljivo je da ima malih književnika s lošim jezikom, može biti i malih književnika s dobrim, odličnim jezikom, ali ne može biti, ponavljam, velikih književnika s lošim jezikom. To bi bilo isto kao kad bi tko tvrdio da ima velikih slikara koji se nisu razumjeli u oblike i boje.

Zato, ako je Krleža velik umjetnik, a jest, i njegov jezik mora biti dobar.

Krleža je bio talent za jezike. Živio je i školovan je u prilikama u kojima je bio prisiljen naučiti i služiti se s više jezika.

Kajkavski je naučio kao materinski jezik, hrvatski književni jezik u školi i kao jezik hrvatske kulture, njemački i mađarski kao državne jezike, a osim toga učio je i prilično dobro poznao, latinski, francuski, talijanski, ruski, većinu ostalih slavenskih jezika, pa engleski i grčki. A. Kovačec, koji je u *Krležijani* napisao poglavlje Jezik, kaže:

“Njemački i mađarski ne samo što je odlično poznao i aktivno njima vladao nego je – kako tvrde neki izvorni govornici tih jezika koji su s Krležom došli u dodir – vladao svim njihovim stilskim slojevima pa u pogledu nijansiranosti izražavanja nije nimalo zaostajao za onima kojima su njemački i mađarski materinski jezik.”¹⁰

Apsurdno bi bilo da je dobro naučio i poznao njemački i mađarski, a da nije u još povoljnijim prilikama hrvatski. To može tvrditi samo čovjek koji polazi s folklornoga i uskonormativističkoga gledišta književnoga jezika, koji je odgojen i ostao na razini Mareticeve *Stilistike*, koji ne priznaje stilske vrijednosti ni u onoj mjeri u kojoj je to općenito prevladalo u našem suvremenom jezikoslovlju.

Dakako, da ni Krležin jezik u svim pojedinostima nije besprijekoran, posebno u leksičkome pogledu jer ima mnogo tuđica i ponešto nepotrebnih srbizama, ali uzeti to kao temelj općoj ocjeni o njegovu lošem jeziku, zaista je neopravdano.

¹⁰ *Enciklopedija Krležijana*, Zagreb, 1993., 399. Cijeli članak Jezik ima dvanaest stranica, ali o Krležinu jeziku malo.

Naime bit će da u golemom književnom djelu Miroslava Krleže ima nepotrebnih tuđica, a sigurno ima nepotrebnih srbizama, upotrijebljenih bez ikakve stilske vrijednosti, a oni danas posebno iritiraju hrvatski jezični osjećaj, ali ako na temelju toga prihvatimo oštar sud, tko će proći bez prigovora. Ta i Kranjčević, a pogotovu A. G. Matoš, Krležini uzori, imaju podosta srbizama. Kranjčević jer tada hrvatska jezična norma nije bila još u svemu ustaljena, nego je upravo bila poljuljana djelovanjem hrvatskih vukovaca, Matoš jer je više godina živio u Beogradu. Ne smijemo smetnuti s uma da je uz to Krleža prošao i unitarističku fazu kad je s mnogim drugim hrvatskim književnicima poslije 1918. godine prihvatio ekavštinu kao svoj književni izraz, a s ekavštinom vjerojatno i mnoge srpske jezične osobine. Kad je to napustio, sigurno mu je ostalo ponešto srbizama i nije čudo ako ih je upotrebljavao i bez posebnoga stilskoga naboja. Tako ćemo u *Zastavama* naći i *vlak* i *voz*, ali u velikoj mjeri i njegovi srbizmi imaju stilsku opravdanost, katkada veoma istančanu.

Moram reći da pojedine riječi i nisu puno obilježje jednoga jezika i zato one najlakše i najčešće prelaze iz jezika u jezik i razmjerno sa svojom brojnosti najmanje utječu na duh jezika. Kad bi vrijedio kritičarski negativni sud zbog toga, onda bi i Matoš bio loš pisac.

No unatoč svima tima napomenama može se tvrditi da je Krleža dobro poznavao hrvatski jezik, ovladao i njegovim duhom i s profinjenim osjećajem njime se služio, i to ne samo jednim idiomom nego s više njih. Dokazao je to svojim raznovrsnim djelima od kojih kajkavske *Balade Petrice Kerempuha*, djelo visoke umjetničke vrijednosti, idu u sam vrh umjetničkoga dostignuća hrvatske književnosti uopće, u tome se svi slažu pa čak i Mate Šimundić, nepoštedni kritičar Krležina jezika.

To je opet samo njegov, Krležin domet, umjetnički izraz književne stilizacije jednoga hrvatskoga narječja, neponovljiv i kao književni jezik i kao umjetnički izraz.

A kad je tako u *Baladama*, neće biti da je drukčije i u drugim njegovim djelima. Uzmimo kao primjer *Zastave*, njegov književnoumjetnički tekst.

Prepirući se sa Stevanovićem i drugima o *Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika*, razlike između obične i stilske upotrebe osvijetlio sam upravo na Krležinu jeziku. Napisao sam:

“... stilska obilježenost nije tako bezazlena kao što se njima čini. U Hrvatskoj se ne može čestitati ‘srećna Nova godina’, a da to bude primljeno kao normalna čestitka. Ako to lingvisti kao što su protukritičari zaboravljaju, pisci to dobro znaju. Ne bi Krleža bio Krleža kad bi se samo onako služio srpskim riječima i oblicima kako bi proizlazilo po jednostranom prikazu protukritičara. Krleža je gotovo sav afektivan i malo je kod njega riječi koje ne bi bile upotrijebljene s određenom svrhom, koje ne bi bile nabijene nekim posebnim smislom, koje bi se jednakovrijedno mogle zamijeniti drugima. Krleža dobro razlikuje dva idioma, hrvatski i srpski, on se njima majstorski služi, kao što pokazuje jezik Stevana Mihailovića Gruića (...) ili staroga Emeričkoga kad kao kraljevski ministar govori ekavski (...), a tako i druge neke osobe, što bi bilo previše da se ovdje navodi.”¹¹

¹¹ *Kritika*, Zagreb, 1969., str. 134./135. i u zborniku *Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata*, Zagreb, 1969., str. 132./133. Kad mu je P. Matvejević u jednom razgovoru spomenuo moju tvrdnju

Pošto sam to prikazao na dvije stranice s više kratkih, ali veoma očitih primjera, dovoljno je to pročitati da bude jasno kako ni Krležini srbizmi nisu, jer sam stilske vrijednosti prikazao na njegovim srbizmima, svojom glavninom upotrijebljeni stilski neutralno, nego funkcionalno, s jasnim ciljem ne samo da izriču, nego i da ističu da je riječ o drugome jeziku.

Kad sam već spomenuo jezik staroga Emeričkoga, onda valja dodati da on govori veoma različito, prema prilikama u kojima se nalazi: sad kao otac povjerljivo dragomu sinu, sad kao otac-odgojitelj tvrdovratom sinu, sad kao otac sinu u službenom položaju, sad kao nježan suprug, sad kao suprug koji supruzi tumači državne prilike, sad kao ugarsko-hrvatski državnik, sad kao ministar kraljevske Jugoslavije i sl., uvijek karakterističnim jezikom i stilom. On govori cijele odlomke kajkavski, hrvatski književno u raznim stilovima, srpski, mađarski, njemački, latinski i u njima se jasno vidi duh svih tih jezika i mjera u kojoj je Krleža njima vladao. Nije moje da to ovdje ocjenjujem, a nije ni potrebno ni za kajkavski jer nakon dosega u *Baladama* i jednodušne ocjene da je to »najljepša knjiga poezije ikad napisana kajkavskim 'jezikom'«,¹² neće onda ni njegov prozni kajkavski biti slab. A tek stilovi hrvatskoga! Tako varirati, a da to bude umjetnički uvjerljivo, može samo istinski umjetnik riječi, ovdje hrvatske riječi u svojoj njezinoj širini.

Prigovor da su u Krleže rijetki aoristi i imperfekti, može biti točan, ali to ne može biti prigovor na kojem bi se moglo temeljiti sud da je njegov jezik loš ili da nije dovoljno hrvatski. Dr. Stjepko Težak ustanovio je da u nekim Krležinim djelima nema imperfekta (*Davni dani*, *U logoru*), ali da ima i drugih pisaca bez imperfekta, npr. R. Marinković (*Glorija*, *Ruke*), A. Šoljan (*Kratki izlet*), Č. Prica (*Nekoga moraš voljeti*), ili s veoma ograničenom upotrebom, samo s dva ili tri primjera, ili ograničenošću samo na oblike glagola biti, kako to autor pokazuje u svojoj obilno dokumentiranoj raspravi,¹³ ali na temelju toga ne možemo zaključivati da je njihov jezik slab. Kako je s aoristom u Krležinu djelu, to bi tek trebalo istražiti. No i kad bi istraživanja potvrdila kritičareve riječi, to za ocjenu umjetničkoga izraza i njegove vrijednosti ne bi značilo mnogo. A prije konačne ocjene trebalo bi proučiti koliko Krleža upotrebljava historijski prezent jer on može svojom glavninom biti uspješna zamjena aoristu i imperfektu i na stilskoj razini. A da u Krleže toga ima u izobilju, mogu tvrditi i bez prethodnih istraživanja.

Na sličnoj stilskoj razini kao aorist i imperfekt nalazi se i slavenski genitiv. Ima pisaca koji ga uopće nemaju, kao npr. A. Cesarec, Krležin književni i politički drug i suborac. Ne bi bilo ništa neobično da ga nema ni Krleža. Ali on ga u svojim djelima ima, i to u postotku koji ne bismo očekivali. Istraživanja su Darinke Gortan-Premk dala zanimljive podatke¹⁴ (u postotcima):

o njegovu jasnom razlikovanju hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika, Krleža se samo osmjehnuo, nije to pobijao, što bi njemu bilo svojstveno kad se s čime nije slagao.

¹² I. Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb-Ljubljana, 1987., str. 339.

¹³ Upotrebna vrijednost imperfekta u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, *Jezik*, XXV, str. 2.-13. i 42.-53.

¹⁴ *Naš jezik*, 12, str. 130.-148.

pisac	sl. gen.	ak.
A. Šenoa	69,39	30.61
H. Kikić	12	88
V. Kaleb	15	85
M. Božić	11,11	88.89
M. Krleža	21,79	78.21

Ili da uzmemo Krležin red riječi. Samo bi on bio dovoljan da pokaže kako se u njemu očituje ne samo dobro poznavanje duha hrvatskoga književnoga jezika Krležina vremena, nego i majstorsko iskorištavanje svih njegovih stilskih vrijednosti. Da navedem samo nekoliko primjera koji će to lijepo pokazati:

Isticanje s objektom na početku, a subjektom na kraju rečenice:

... *tu glupost nisam napisao ja.*¹⁵

Isticanje s glagolom na kraju rečenice i to još u izrazu gdje je uobičajen glagol pa objekt:

... *meni za ljubav i za ljubav našega gosta, gospodina doktora Kasijana koji je tada bio u Americi i o tome po svojoj prilici pojma nema*¹⁶

Isticanje glagolske radnje s glagolom na početku rečenice:

*Sluša Kamilo Trupca kako se prenaže, kako glumi, kako laže ...*¹⁷

*Vratio se Trupac iz Beča prije nekoliko dana i neko veče javio se Kamilu telefonom ...*¹⁸

Atributi u običnom redu riječi dolaze ispred svoje imenice i obilježje takvih potvrda nalazimo u Krležinim djelima;

“... mi živimo u kavezu sa *divljim* majmunima, a ti to ne ćeš da razumiješ. Nema čovjeka koji bi povjerovao da *ova tvoja demonstrativna* promjena prezimena nije demagogija, i, prema tome, Alisa nije jedna ni jedina koja *u svom i u tvom* interesu osjeća kako je *taj tvoj* gest neoportun. Što se mene lično tiče, ja bih *u posljednjoj* konsekvenciji mogao i odobriti *tvoj* postupak. Iz *tvoje* perspektive on je *u izvjesnom* smislu logičan i dosljedan, dobro, promatrajući stvari na *tvoj* način, priznajem da *tvoja* logika ima *specifičnu težinu ...*”¹⁹

I tako na daljnjih deset strana.

Krleža zna i za vrijednost okrenutoga reda riječi i toliko jače dolazi do izražaja što je inače običan:

*Dobro je ovim ježevima bataljonskim...*²⁰

Krleža zna i za specifičnu hrvatsku upotrebu infinitiva:

*Ja sam vidio pred našim krčmama visjeti Kristuša.*²¹

¹⁵ *Forum*, 10-11/1972., 670.

¹⁶ *Zastave*, III, Zagreb, 1967., str. 52.

¹⁷ Isto, 58

¹⁸ Isto, 61.

¹⁹ Isto, 80.

²⁰ *Hrvatski bog Mars*.

²¹ *Hrvatski bog Mars*, Zagreb, 1934., 220.

Za kraj ću osvjetliti dvama primjerima slučajno odabranima iz Krležinih *Zastava*. Zaista slučajno odabranima, ali da sam i tražio, teško da bih našao ljepše i za ovu priliku primjerenije.

Prvi je primjer slikarskoga obilježja jer Krleža često svijet promatra i slikarskim očima:

*Nevidljiva ruka počela je gasiti svjetiljke, jednu za drugom, redom, polagano, sa dna sale, kao po nekom okrutnom pravilu, i u kontrastu sa sumrakom, u okvirima visokih ovalnih prozora, barokno okićenih tamnocrvenim zavjesama, gasila se bolećiva siva rasvjeta kasnoga februaruskog poslijepodneva. U smeđem akvarelu uličnih obrisa vidjelo se kako vjetar vitla velovima snježne magle, kroz koju se prošetao još jedan stari olinjali fижaker, sa dva umorna kljuseta, a zatim dugo, dugo nije bilo ni jednog prolaznika.*²²

U tome kratkome odlomku finom slikarskom rukom naslikan je večernji ugodaj pun preljeva boja i živoga ritma koji se odražava u Krležinim riječima. Uzmimo samo riječi *vjetar vitla velovima snježne magle*. Koliko poezije i kad bi to tko stao tumačiti po pravilima poetike J. Mukašovskoga,²³ onako kako je Jure Kaštelan postupao s Matoševim stihovima,²⁴ koliko bi našao glasovnih podudarnosti koje pojačavaju ritmičnost toga teksta. Iako je to proza, može se reći da je pjesnička proza, gotovo pjesma u prozi.

Drugi je primjer drukčiji:

*- Joja je zapravo pjesnik, Joja nije čovjek od ovoga svijeta, Joja nije običan čovjek među nama, Joja će poginuti ili ostati kao ime, svejedno, možda političko, a možda poetsko, jer Jojinu talijansku prozu počeli su štampati u Milanu po novinama, s uspjehom, odmah, od prvoga rukopisa, a prima vista, u Milanu, u administraciji socijalističkih novina radi Jojin poočim, nije mu bilo teško plasirati Jojinu prozu, i to s uspjehom, Jojina proza, naime, nije mogla ostati neprimijećena, jer Jojina proza nije nešto što ne bi palo u oči, i to odmah, o Joji se piše kao o talentu, i to ne piše ma tko, nego pera od ranga, jedan Papini, jedan Ardengo Soffici, jedan Adriano Tilgher, na primjer ...*²⁵

Sve je to početak jedne rečenice koja je duga još tripot toliko, ali to nimalo ne smeta razumijevanju, to je govorena rečenica pričvršćena na papir, u njoj se osjeća govor koji teče, koji je navalio kao bujica, govor u kojem se imenica *Joja* i pridjev *Jojin* ponavlja 33 puta, ponavljanje, inače bauk dobra stila, ovdje ne smeta jer je tako uklopljeno u ritam rečenice da kao kaskada označuje ritmotvorna ponavljanja...

Ne kanim se potanje upuštati u jezičnu i poetsku interpretaciju tih Krležinih odlomaka, htio sam samo naznačiti ljepotu Krležina jezika. Sigurno je da se može naći mnogo takvih primjera i da se tako može lagano potvrditi da je Krleža umjetnik riječi kakvih doduše ima u hrvatskoj književnosti mnogo, ali on nipošto nije posljednji među njima. Baš obratno. Jednoga dana kad se smire političke strasti, koje još uvijek utječu na ocjenu Krleže i kao čovjeka i kao umjetnika, i kada se njegov jezik temeljito i svestrano prouči, tada će jasno sinuti i jezična veličina Miroslava Krleže.

²² Sarajevo, 1982., 5. knjiga, str. 98.

²³ *Kapitoli z češke poetiky*, Prag, 1948.

²⁴ Lirika A. G. Matoša, *Rad JAZU* 310, Zagreb, 1957., str. 5.-145.

²⁵ *Zastave*, II., Sarajevo 1982., str. 194.

SAŽETAK

Stjepan Babić, sveuč. prof. u m., Zagreb

UDK 800.853:808.62, stručni članak

primljen 19. studenog 1993., prihvaćen za tisak 6. prosinca 1993.

About Miroslav Krleža's Language

Since the language of M. Krleža, one of the greatest Croatian writers, has not been properly investigated, impressionistic judgements range from its rejection as very bad to its acceptance as a fine example of contemporary Croatian. The present author takes the view that a good writer cannot write a bad language, and goes on to show that Krleža was a great writer also on the linguistic plane.

MADARŠKI ELEMENTI U KRLEŽINIM DJELIMA*

Mile Mamić

Madarski jezik, gotovo sa svih strana okružen slavenskim jezicima, primao je mnogo riječi iz pojedinih slavenskih jezika, ali je i on na razne načine utjecao na jezike susjednih slavenskih naroda. Hrvatskomu jeziku s obzirom na njegov odnos prema mađarskom pripada istaknuto mjesto među svim slavenskim jezicima. To vrijedi za sve pojavne oblike hrvatskoga književnog jezika u njegovoj povijesti, ali naravno ne za sve njegove tipove jednako. Nije stoga iznenađujuća činjenica da vrlo rano na hrvatskom jugu nalazimo, i to kao općeprihvaćene mađarizme, npr. *beteg* u Zoranićevim *Planinama* i *rusag* u Marulićevoj *Juditi*. U prilog posebnosti hrvatsko-mađarskoga jezičnog odnosa govori i podatak da se hrvatski i mađarski nalaze usporedno u Vrančićevu peterojezičnom rječniku.¹ A da međusobni jezični utjecaji nisu bili jednosmjerni, nego da su se hrvatski i mađarski uzajamno obogaćivali, govori Vrančićev dodatak spomenutom rječniku *Vocabula Dalmatica quae Ungari sibi usurparunt*, premda danas znademo da neke pojedinosti nisu točne, kao npr. da je riječ *rusag* hrvatska riječ preuzeta u mađarski.² I tako krivi Vrančićevi navodi imaju jednu drugu vrijednost: oni nam neizravno svjedoče da su ti hungarizmi, što ih on smatra kroatizmima u mađarskom, bili već u ono doba općenito prihvaćeni kad su ih Hrvati osjećali domaćima.

Kad se govori o mađarskim elementima u hrvatskom jeziku, valja imati na umu da je neko vrijeme supostojalo više književnojezičnih tipova hrvatskoga jezika (na čakavskoj, kajkavskoj i štokavskoj osnovici, zatim hibridni). Normalno je da mađarski utjecaj na sve te književnojezične tipove, pa ni na njihove razgovorne oblike, nije bio jednak. Petar Skok, govoreći o aloglotskim elementima u Marulića, svrstava ih ovim

* Referat održan na znanstvenom skupu o Miroslavu Krleži u Budimpešti 19. X. 1993.

¹ Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*, Venetiis, 1595.² Hadrovics pokazuje kako je ta riječ preuzeta prema starijem mađarskom liku *uruszág, urszág*; vidi djelo u bilj. 5. str. 441.